

У ПОТРАЗИ ЗА ЗАБОРАВЉЕНОМ КОЛЕВКОМ СРПСКЕ ДРЖАВНОСТИ

Владимир Вучковић: Стара Србија и Македонија – ослобођење и уређење, Медивест КТ, Ниш, 2014.

Појмом Стара Србија деценијама је „дисциплинован” онај мислећи део српског национа, који је трагајући за заборављеним коренима сопствене државности, покушавао да објасни да је његово брисање из колективног памћења заправо резултат деловања свих оних снага којима је било стало да се о Србији и српској држави на овим просторима говори као о хегемону, као о „ремедијалном фактору”, као о покушају да се загосподари Балканом. Сви они који су указивали на корене његовог настанка, упркос чињеници да су постојање Старе Србије још у средњем веку признавале тадашње највеће светске силе, а да почетком двадесетог века то нису оспоравале чак ни Албанија, ни Бугарска, били су проглашавани за непријатеље и националисте, а понекад и за фашисте. Радило се, међутим, о покушајима да се истраживања и расправе о овој теми зауставе како би се уздрмали темељи националног идентитета и смањила отпорност и истрајност у одбрани пред отимањем оних простора који вековима уназад представљају колевку српске државности.

Тек последњих година у јавности је присутно неколико значајних научних истраживања којима се отворено и аргументовано указује на различите аспекте Старе Србије. Једно од њих понудио је доктор правних наука из Ниша, Владимир Вучковић у монографији под називом „Стара Србија и Македонија – ослобођење и уређење” коју је 2014. године издао Медивест КТ из Ниша. На 243 странице текста, уз обиље извора, како из Архива Србије, тако и из литературе и штампе, и уз коришћење чак 593 фусноте, аутор је на методолошки примерен начин изложио причу о правној историји Старе Србије, али и о начинима на које је дошло до суноврата националне идеје у вези са

тим просторима. Његова студија настала је на основу докторске дисертације коју је под насловом „Правни положај крајева присаједињених Србији после Балканских ратова 1912. и 1913. године” одбранио на Правном факултету Универзитета у Београду, а чији је ментор био проф. др Зоран С. Мирковић.

Краљевина Србија је после успешно окончаних Балканских ратова 1912. и 1913. године добила територијално проширење, које је међународно признато на Лондонској (1912.) и Букурештанској (1913.) конференцији. Ти крајеви обухватили су Новопазарски санџак, Косово, Метохију и Вардарску Македонију. После Првог балканског рата у ове крајеве је спадала и Албанија са Јадранским приморјем, али је од те области на Лондонској конференцији образована посебна албанска држава.

У својој монографији др Вучковић се бави темом „нових крајева” који су после Балканских ратова присаједињени Краљевини Србији. Основна карактеристика ових крајева је да су најдуже на Балкану били под османском влашћу. То је и разлог због кога су временом задобили одређене посебности у политичком, економском, правном, културном и верском карактеру. Сагледавајући ову проблематику из угла правног историчара аутор своју пажњу усмерава на правно уређење ових крајева, а посебно на спровођење државно-правне политике у конкретној стварности, указујући на погрешне потезе српског руководства, традиционално присутну српску неслогу у односу на питања од виталног националног интереса, лакомисленост политичких вођа, склоност према крајностима, занемаривање реалних и прагматичних циљева, поистовећивање са „ширим интересима”, одрицање од самих себе.

Аутор истиче да је Србија из балканских ратова изашла као победник да је то, упркос бројним препрекама дипломатски потврђено на Букурештанској конференцији чиме је остварена идеја краља Милана Обреновића са краја 19. века о равнотежи балканских народа, али да је наспрам те идеје стајала тадашња идеја председника Владе Србије Николе Пашића о словенском братству балканских народа, која се показала као утопијска. Његовим деловањем једно важно државно питање претворено је у политичко, а последице таквог односа осећају се чак и данас. Да је било другачије Србија би и на тим „новим просторима” успоставила институције државности, што је она пропустила да учини.

Др Вучковић наглашава да је по завршетку Другог балканског рата у новоослобођеним крајевима турски правни и политички поредак замењен српским, али да Краљевина Србија на тим просторима није показала демократску традицију својих институција, које су биле блиске европским, нити је обезбедила јединствен правни поредак са матицом државе. „У новим крајевима (Косово, Метохија, Македонија, Новопазарски санџак) одмах је уведена војна обавеза и плаћање пореза. Уместо потпуног проширења правног поретка, као што су то чинили кнез Милан Обреновић и Јован Ристић 1878. године у Старој Србији и Македонији, српска владавина је започета уредбама. А то је значило увођење привременог правног режима.” Аутор документовано сведочи о томе да су српски руководиоци, пре свих Никола Пашић такав однос објашњавали „непостојањем националне свести народа на новоослобођеним територијама”.

По њему, „требало је најмање 15 до 20 година да се ојача национална свест, па да тек онда становништво добије сва права”. Стојан Протић, министар унутрашњих дела сматрао је да тај рок може бити и краћи (деценију или мање). Због тога није проширен цео Устав Краљевине, већ само један његов део. Народ је остао ускраћен за основна права, као што су активно и пасивно бирачко право, општинска самоуправа, слобода збора и удруживања, слобода штампе. Др Вучковић нуди документе из којих се види да је Пашићу и српским властима на ту чињеницу указивало много људи, али да се он на то није обазирао. Потпуно изједначавање нових крајева са Краљевином Србијом извршено је тек 1919. године, али у то време Краљевина Србија није више постојала, као државна творевина.

У монографији „Стара Србија и Македонија – ослобођење и уређење” др Владимир Вучковић указује и на, често у српском народу присутну појаву, мегаломанства уместо рационалности у погледима не само на историјска, већ и на свакодневна питања. Уместо окретања реалности, чак и у време о коме сведочи ово истраживање, Срби су били преплављени сном о сопственој величини која је надмашивала границе стварног и могућег. О тој чињеници др Вучковић сведочи на следећи начин: „Питање правног уређења узорковано је и погрешним схватањем саме територије нових крајева. Краљевина Србија је у балканским ратовима заузела више територије него што јој је по етничком и историјском праву припадало. Ту се пре свега мисли на праву Македонију (јужно од Велеса) и Албанију, односно Јадранско приморје. Оно што је по свим правима припадало Краљевини Србији, била је само Стара Србија, без Македоније (јужно од Велеса . прим.аут.). Ову територију је у државотворном смислу одмах требало изједначити са Краљевином Србијом. При том, искуство из 1878. године је веома значајно, пошто је тадашња политичка и војна елита ... из нових крајева протерала све муслиманско-арбанашке реметилачке елементе које је османска држава силом насељавала из сопствених стратешких и политичких интереса. Део таквог драгоценог искуства требало је применити и на нове крајеве 1913.године”.

Уместо тога, наводи аутор, српска влада је у Србију враћала чак и арбанашке одметнике који су се са својим породицама иселили у Албанију, што је чињено са наивним објашњењем да је боље да буду под контролом Београда него да из иностранства делују против Србије. Тадашња власт веровала је у делимично заједничке корене народа са ових простора, претпостављајући да су многа северноалбанска племена српског порекла. За велики део становништва сматрало се да је силом прешло у ислам, односно да је поарбанашено, али се веровало да би се после доласка српске државе вратило на стару веру, што се показало сасвим погрешним.

Др Вучковић наглашава чињеницу да је до јачања албанског фактора на простору Старе Србије дошло због непромеишљених одлука српских патријараха, најпре Арсенија Чаронојевића (прва сеоба) и Арсенија Јовановића (друга сеоба) и то због жеље да се у сукобу са Турском сврстају на страну Аустроугарске. Такве одлуке имале су далекосежне последице. Трећи догађај, важан за јачање албанског фактора у Старој Србији било је укидање Пећке патријарши-

је од стране Грка из Цариграда 1766. године, када је српски народ у Старој Србији и Македонији изгубио последњи ослонац у високој јерархији и потпуно пао под праву духовну окупацију материјализованих, похлепних и безобзирних грчких финариотских владика. Аутор тврди да Краљевина Србија у то време није исправно схватила да је део арбанашког становништва који се нашао на „новим територијама” Србије представљао аутохтоно арбанашко становништво. „У својој матици око главног Дрима и у Проклетијама, Арбанаси су живели организовани у фисове, нису имали истројску традицију и националну свест, али су њихове племенске заједнице биле чврсте, а унутрашњи ред заснован на беси и крвној освети. Њихова морална схватања, начин мишљења и акције били су слични као код црногорских племена. У материјалном погледу, то је било најпримитивније и најсиромашније становништво. Ова арбанаска пламена су током 17. и 18. века наследила плодне котлине Метохије, Подрим и Косово, после сеоба Срба. У Македонији је граница између српско-словенског и арбанашког становништва пролазила Охридским језером од кога је на западу било арбанашко становништво. Граница се временом померала на исток, на штету Срба, тако да су Арбанаси продрли у Битољску котлину и Преспу. На северу у Дебарској области живело је арбанашко племе Дибралије које је успело да поарбанаси Србе на левој обали Дрима, прешло на десну обалу и продрло чак до Велеса на Вардару”. У таквим условима долазило је до исламизирања становништва Старе Србије и Македоније., а оно је имало велики утицај на Краљевину Србију после Балканских ратова.

Аутор, због тога сматра да је неопходно разјаснити питање које је везано за становништво са тих простора, званичну политику тадашњих власти Краљевине Србије, као и за однос званичне српске научне и политичке елите, проширујући то и на укупан однос ових структура према питању идентитета српског народа. Др Вучковић нуди и своје виђење овог односа: „Многи научници су покушавали да српски идентитет траже у традицији, језику, обичајима, па су тако стално понављали да постоје Срби муслиманске, католичке и мојсијеве вере. Нажалост, њихово мишљење је било само пушта жеља. Једини прави идентитет српског народа био је и остао у Српској православној цркви. То је систем вредности у коме су одрасле генерације Срба и његовим мењањем они су већ у другој генерацији мењали и националну свест – постајали су муслимани (Турци, Бошњаци), Арнаути или Хрвати. Тако је у Старој Србији и Македонији део народа био принуђен да промени веру због зулума муслиманских насилника, док је део променио веру због бољих услова живота. Сви који су то чинили, ново стање су сматрали привременим, до бољих прилика када би се поново вратили старој вери. Али, већ друга генерација ових Срба васпитавана је у духу ислама (нови систем вредности у коме живе), да би трећа и четврта генерација биле потпуно одане новој вери до фанатизма ... Исламизирано српско становништво у Старој Србији и Македонији јесте било српског језика и порекла, али је вера била непремостива препрека за било какве боље односе са православним Србима. С једна стране привилегован положај који им је нудио ислам, а с друге негативни став Српске православне цркве која их је стално подсећала на то да су издали стару веру, довело је до тога да ово стано-

вништво листом буде против српске војске у Балканским ратовима и српске државе у каснијем периоду.”

Др Вучковић сматра да је управо такво стање на терену допринело да власти Краљевине Србије становништво са ових простора сматрају заосталим за институције модерне државе. То је био један од разлога што су „носиоци српске политике на челу са Николом Пашићем планирали да преко Српске православне цркве најпре подигну духовну и националну свест становништва Старе Србије и Македоније, па да тек онда уведу институције модерне државе, каква је у то време била Краљевина Србија.”

У државноправном и политичком животу Србије нови крајеви на југу после 1918. године више се не посматрају као посебан део Краљевине Србије. Они су тада уклопљени у целину Краљевине која је ушла у заједничку државу са Хрватима и Словенцима и обележавају се својим старим називима – Косово. Метохија, Македонија, односно заједничким именом Јужна Србија. Аутор ове монографије тврди да су упркос таквом уклапању у територијалну целину у њима остали нерешени бројни проблеми чији се корени налазе у непотпуном правном уређењу у годинама непосредно после Балканских ратова. Ти проблеми касније су се јављали „у различитим облицима и то увек негативно по Србију”.

Читавом монографијом „Стара Србија и Македонија – ослобођење и уређење” коју је посветио епископу нишком Доситеју Васићу (који је још пре 101 године поводом обележавања Миланског едикта у Нишу 1913. годину прогласио епохалном по српство) др Владимир Вучковић као да жели, и то успешно чини, да скрене пажњу српској јавности на потребу сагледавања доприноса изградњи и затирању сопственог српског идентитета. Овом књигом указао је и на потребу реалног, прагматичног анализирања сопствених могућности и вредности, на потребу бржег и модернијег односа према нашем окружењу, на прихватање чињеница да смо и сами грешили, да је грешке добро признати и непонављати.